УДК 658.115.31.001.63

Г.В.ЗАПОРОЖЕЦЬ, канд. екон. наук
Дніпродзержинський державний технічний університет

ДОСВІД РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Наведено результати досліджень досвіду функціонування та розвитку підприємств ЖКГ України. Надаються пропозиції по подальшому науковому обгрунтуванню процесів реструктуризації і покращанню роботи підприємств, які не досягли бажаного результату.

Сучасний етап розвитку соціально-орієнтованої економіки України визначає необхідність першочергового вирішення завдань, пов'язаних з підвищенням рівня та якості життя населення. Ці завдання певною мірою стосуються комунального господарства, якому належить задовольняти фізіологічні потреби життєзабезпечення населення необхідними якісними послугами незалежно від рівня доходу окремих груп споживачів та надавати необхідні інфраструктурні послуги промисловим підприємствам і організаціям.

Завдяки своїй соціальній значущості комунальне господарство посідає чільне місце в економіці України, а проблемам, пов'язаним з кризою цієї галузі, в останні роки економічна наука приділяє істотну увагу.

Дослідження причинно-наслідкового ланцюга кризових явищ на підприємствах комунальної власності дозволяє характеризувати сьогоднішній стан цієї галузі як аварійний, а якість комунальних послуг – як таку, що не задовольняє вимоги споживачів. За різкого скорочення бюджетного фінансування ці підприємства виявляють свою економічну неспроможність та неадекватність ринковим умовам господарювання.

З метою вирішення цих проблем та адекватної адаптації комунального господарства до ринкових умов господарювання Урядом України передбачено проведення житлово-комунальної реформи, її головним напрямком розглядається реструктуризація комунальних підприємств, під якою розуміють програму комплексних змін, спрямованих на підвищення їхньої ринкової вартості.

В економічній літературі зазначається, що ці зміни розпочалися і безперервно впроваджуються у практику діяльності підприємств житлово-комунального господарства (ЖКГ) вже тривалий час [1-3]. Однак, у більшості випадків, керівництво цих підприємств надає перевагу технічним завданням по скороченню виробничих витрат. Так, наприклад, у сфері водопостачання надається перевага заходам по:

- скороченню втрат і недообліку води (створення зон тиску, заміни аварійних дільниць мереж та формування культури раціонального використання води населенням;
- зменшенню споживання електроенергії (шляхом заміни чи регулювання режимів роботи, модернізації електрообладнання).

Між тим, застосування у сучасній практиці менеджменту широкого спектру передових управлінських методів і інструментів дає змогу значно скоротити витрати та підвищити ефективність діяльності підприємства.

Мета даної статті – висвітлення результатів досліджень досвіду функціонування та реструктуризації вітчизняних підприємств ЖКГ і надання рекомендацій щодо покращання їх роботи.

Узагальнення даних щомісячного журналу "Інформаційний бюлетень Держжитлокомунгоспу" дозволило проаналізувати склад заходів по реструктуризації підприємств ЖКГ, які представлені у таблиці.

Заходи щодо підвищення ефективності функціонування і рівня розвитку підприємств ЖКГ (складено за даними [4])

Напрямок	**Заходи**
1	**2**
1. Підвищення ефективності управління підприємствами ЖКГ і упорядкування відносин власності	1.1. Створення структурних підрозділів з питань реформування ЖКГ 1.2. Реформування відношень у житловій сфері, у т.ч.: 1.2.1. створення управляючих житловим фондом компаній-замовників житлово-комунальних послуг; 1.2.2. реорганізація, акціонування і приватизація житлово-комунальних підприємств; 1.2.3. залучення приватних підприємств до обслуговування житлового фонду; 1.2.4. впровадження конкурсних основ при визначенні виконавців послуг по утриманню житла; 1.2.5. формування інституту власника житла, у т.ч.: - приватизація житла; - створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків; - формування органів самоорганізації населення (домових комітетів). 1.2.6. Передача відомчого житла у комунальну власність 1.3. Реформування управління у сфері природних монополій (підприємств водо- та теплопостачання), у т.ч.: 1.3.1. виділення і приватизація непрофільних підрозділів підприємств, продаж або оренда надлишкового майна; 1.3.2. створення управляючих компаній, до складу яких передаються всі активи комунальної власності; 1.3.3. створення акціонерних товариств, створення обласних холдингових компаній. 1.4. Створення системи управління по утилізації відходів

Продовження таблиці

1	2
	1.5. Удосконалення контрактів концесії за схемою "будівництво - експлуатація - передача" 1.6. Оформлення договорів з лізингу
2. Забезпечення беззбиткового функціонування підприємств ЖКГ при прозорій економічно обґрунтованій системі визначення тарифів та адресному соціальному захисті населення	2.1. Зменшення рівня витрат операційної діяльності, у т.ч. за рахунок: 2.1.1. співробітництва комунальних підприємств зі споживачами послуг з питань заощаджувального використання води та газу; 2.1.2. впровадження системи матеріального стимулювання робітників підприємств за економію паливно-енергетичних ресурсів; 2.1.3. оптимізації витрат та втрат підприємств ЖКГ; 2.1.4. переведення підприємств з експлуатації житлового фонду на спрощену систему оподаткування 2.2. Підвищення надходжень підприємств ЖКГ за рахунок: 2.2.1. підвищення граничного рівня тарифів з урахуванням інфляційних процесів на послуги 2.2.2. покриття різниці між фактичною вартістю житлово-комунальних послуг та встановленими тарифами за рахунок місцевого бюджету; 2.2.3. підвищення рівня збору платежів за рахунок: - впровадження та використання диференційних тарифів на послуги; - впровадження єдиної автоматизованої системи нарахування та обліку платежів населенням, відновлення пені за несвоєчасну оплату житлово-комунальних послуг; - використання комунальних карток та паспортів житлово-комунальних господарств міст 2.2.4. збільшення розміру орендної плати за об'єкти комунальної власності 2.3. Адресне надання пільг та субсидій населенню у грошовій формі 2.4. Покриття собівартості послуг середнім тарифом
3. Технічне переоснащення підприємств ЖКГ та впровадження інновацій	3.1. Впровадження енергозберігаючих проектів 3.2. Створення цільових фондів енергозбереження 3.3. Оснащення наявного житлового фонду засобами обліку води та теплової енергії 3.4. Реконструкція житлових будинків перших масових серій 3.5. Впровадження та реалізація пілотних проектів

Результати аналітичних досліджень показали, що процеси реструктуризації підприємств ЖКГ протікають у різних регіонах і у різних підгалузях з різною інтенсивністю. Так, найбільш активними регіонами по реалізації цих процесів є Донецька, Луганська, Одеська, Харківська та інші області.

Більша частка запропонованих реформами заходів (майже 60%) стосується питань упорядкування відносин власності та реорганізації підприємств у житловій сфері та сфері водопостачання. Тому саме ці підгалузі ЖКГ можна розглядати як підгалузі пріоритетного розвитку.

Незважаючи на зміни, які відбулися у результаті реформування

системи управління і фінансування комунального господарства, на момент проведення аналізу залишаються невирішеними питання, які ускладнюють процес капітального та фінансового планування діяльності комунальних підприємств. До них можна віднести проблеми ціноутворення, оподаткування, практики збору платежів за послуги від населення та недостатній розвиток ринку капіталу для забезпечення довгострокового фінансування інвестиційних проектів. Зокрема, на місцевому рівні стримується процес переходу до повного відшкодування населенням вартості комунальних послуг. Так, за оперативними даними підприємств-виробників послуг м.Дніпродзержинська, рівні відшкодування населенням фактичної вартості послуг коливаються: з теплопостачання – від 65 до 100%; з водовідведення – від 27 до 100% .

Практика діяльності підприємств ЖКГ показує, що ціни на постачання послуг природних монополістів виявляються штучно завищені шляхом збільшення рівня рентабельності, збільшення рівня амортизаційних відрахувань і відрахувань у ремонтний фонд. Це свідчить про необхідність перегляду нормативної бази формування тарифів на послуги. При цьому, слід зазначити, що велику роль у ціновому регулюванні мають місцеві органи влади, які повинні своїми рішеннями сприяти зниженню тарифів на послуги шляхом встановлення мінімального рівня рентабельності, обов'язкового конкурсного розподілу підрядів на постачання сировини, матеріалів і ремонтні роботи в межах своєї компетенції, та Антимонопольний комітет України, функції якого полягають у недопущенні нав'язування підприємствами-монополістами таких умов договору, які ставлять їхніх контрагентів у нерівне становище, встановлення дискримінаційних цін, обмеження або припинення виробництва послуг, а також дій, які створюють перешкоди для доступу на монополізовані ринки іншим суб'єктам господарювання.

Зберігається практика перехресного субсидіювання одних категорій споживачів за рахунок інших, відсутні економічні стимули для здійснення інвестицій в комунальну сферу, неузгодженою залишається практика застосування штрафних санкцій за невчасну оплату податків підприємствами та санкцій щодо невчасної оплати послуг населенням, обмеженою є кількість інноваційних механізмів фінансування довгострокових проектів.

Слід зазначити, що при загальному позитивному досвіді реструктуризації підприємств ЖКГ комплексного підходу до її проведення не спостерігається. Тому здійснювані заходи з реформування галузі поки ще не дали бажаних результатів щодо підвищення ефективності роботи підприємств, поліпшення рівня і якості житлово-комунальних послуг. На жаль, фінансовий стан підприємств залишається вкрай тяж-

ким: зростає дебіторська заборгованість, що суттєво впливає на кредиторську заборгованість підприємств ЖКГ. Вирішальним фактором у цій ситуації є незбалансованість управлінських рішень керівників щодо пріоритетності використання фінансових ресурсів. У цьому випадку фактичні показники розрахунків суттєво відрізняються від можливостей. У зв'язку з цим підприємствам ЖКГ необхідно планувати свою фінансово-економічну діяльність, виходячи з реальних можливостей, визначати пріоритетні напрямки спрямування обігових коштів, прогнозувати наслідки прийнятих рішень.

На момент проведення аналізу до основних невирішених питань реформування відносяться питання технічного переозброєння ЖКГ та впровадження інновацій.

Відповідно до затвердженої Верховною Радою "Концепції розвитку паливно-енергетичного комплексу України до 2010 року" головними принципами стратегії розвитку енергетичного сектора країни визнано проведення активної політики ресурсо- і енергозбереження та максимально можливе економічно та екологічно виправдане використання власних енергоресурсів. В організації ресурсозбереження на підприємствах ЖКГ варто виділити два моменти: організацію повсюдного обліку споживання ресурсів шляхом встановлення комерційних вузлів обліку і впровадження ресурсозберігаючих технологій. Як свідчить практика впровадження енергозбереження, її організація дає значний ефект зниження цін на послуги і дозволяє підняти питому частку відшкодування витрат на послуги без збільшення тарифу. Наприклад, впровадження інноваційного енергозберігаючого проекту у 2001 р. у м.Луцьку дозволило скоротити споживання електроенергії для потреб зовнішнього освітлення міста і отримати економію бюджетних коштів понад 100 тис. грн.

У рамках поставлених завдань реформування ЖКГ здійснюються пілотні проекти, досвід яких після успішної реалізації, як правило, імплантується на інші підприємства. Однак, під час їх реалізації виникають певні труднощі. По-перше, завжди існує небезпека, що пілотне підприємство не буде мати такого успіху, який би дозволив йому стати "сигнальним маяком". По-друге, цей підхід потребує великих матеріальних витрат. Тому ці проекти є не досить розповсюдженими.

Більш детальний аналіз пілотних проектів, наприклад проекту "Фінансовий та технологічний механізм реформування системи розрахунків за спожиті житлово-комунальні послуги в м.Дніпродзержинськ", показав, що велику увагу в них приділено питанням описання заходів проекту та технічним характеристикам, аніж економічному обгрунтуванню і прогнозу економічних результатів від їх впроваджен-

ня. Це обумовлює необхідність більш грунтовно підходити до розробки інноваційних проектів і приймати рішення щодо їх впровадження на основі економічних показників.

Широкого поширення набули проекти, в рамках яких вирішуються такі завдання як заміна і модернізація основних фондів, встановлення лічильників та систем автоматичного регулювання, реконструкція тощо. За своїм змістом їх можна класифікувати на дві групи. До першої можна віднести проекти розширеного відтворення основних фондів, які мають стратегічне значення, та проекти простого відтворення. Друга група проектів може впроваджуватися у короткострокові терміни за рахунок коштів підприємств, тобто може бути віднесена до заходів оперативного характеру і включена не в програму реформування, а в план організаційно-технічних заходів підприємства.

На даному етапі реформування відмінності заходів, впроваджених на підприємствах однієї підгалузі ЖКГ, менш помітні, аніж між заходами на підприємствах різних підгалузей. Це обумовлено тим, що сьогодні фактори зовнішнього середовища виражені більше, аніж фактори внутрішньовиробничого характеру.

Згідно з концепцією реформування перед підприємствами різних підгалузей ЖКГ ставляться однакові завдання. Однак для їх вирішення підприємства різних підгалузей обирають різні інструменти і отримують різні результати, що обумовлено відмінностями умов їхнього функціонування. Тому при виборі стратегії реалізації заходів по вирішенню поставлених завдань слід виходити, перш за все, з внутрішніх можливостей підгалузі ЖКГ і його первинного ланцюга – підприємства.

Таким чином, розгляд вітчизняного досвіду реструктуризації підприємств ЖКГ дозволяє зробити такі висновки:

- внаслідок недостатньої законодавчо-нормативної забезпеченості процесів реформування галузі та недосконалості управлінських важелів і інструментів, їх наслідки на сьогодні ще не можна вважати результативними. Реалізація процесу реформування має здійснюватися за певними управлінськими нормами, принципами, критеріями, що встановлюються на підставі теоретико-прикладного базису керованого розвитку, поглядів, сформованих стратегічним мисленням, управлінських завдань виконання цілей реформування;

- вихід економіки вітчизняних підприємств ЖКГ з аварійного стану пов'язується з необхідністю перетворень на макрорівні. Однак досвід реформування свідчить про те, що створення лише макроекономічних умов їх росту нездатне перебороти всі негативні тенденції і сформувати реальні передумови їх розвитку. Недостатня увага державних структур до проблем перетворень на окремих підприємствах ви-

кликає труднощі в реалізації програми реформування галузі. Проблеми реформування повинні вирішуватися шляхом реформування системи управління виробничо-господарської та інвестиційної діяльності на мікрорівні. Одним з напрямків виходу з кризи і підвищення ефективності функціонування підприємств ЖКГ вважається реструктуризація;

- на сьогодні уніфікованої моделі реструктуризації підприємств галузі не існує і пошук науково обгрунтованих шляхів повинен продовжуватися. Мультиваріативність процесів реформування обумовлює необхідність подальшого наукового і методичного вирішення проблеми реформування цієї галузі. У програмі реалізації концепції необхідно обгрунтовувати доцільність і визначення шляхів реструктуризації підприємства в умовах ринкового середовища, забезпечення нормативно-законодавчим і методичним інструментарієм, після проведення реструктуризації проводити оцінку ефективності очікуваних результатів самої реструктуризації й управлінського механізму її супроводу;

- не всі підгалузі ЖКГ можна приватизувати і вписати в межі конкурентного середовища. Так, підприємства, що є природними монополістами, а саме підприємства тепло-, водопостачання і водовідведення, повинні бути муніципальними підприємствами. Досвід їхньої передачі у приватні фірми (у Франції й інших країнах) був негативним і муніципалітети змушені були викуповувати їх назад. Механізм приватизації за кожною групою підприємств повинен мати свої методичні підходи і обгрунтування, які потребують певних умов використання. Стратегія розвитку підприємств кожної групи також повинна бути своя. Необхідно, щоб вона була прозорою, а проекти і програми – підлягали обговоренню. Окремої уваги потребують питання щодо вибору можливих власників підприємств ЖКГ, які повинні проходити тестування;

- реформування галузі без фінансового забезпечення її переоснащення, без заміни застарілого неефективного оснащення трубопроводів систем тепло- і водопостачання приречено. Тому виділення коштів як з державного, так і з місцевих бюджетів з цільовим призначенням на ремонт і заміну застарілих мереж і зношеного оснащення – повинно стати головним джерелом цього процесу;

- адаптація підприємств до ринкових умов господарювання в більшості випадків пов'язана з проведенням заходів, що здійснюються шляхом зміни діючої системи управління і застосуванням сучасних форм менеджменту. Визначені напрямки вирішення розглянутої проблеми вимагають значних витрат на свою реалізацію. Разом з тим

першочерговість їхньої розробки є постійно діючим важелем прискорення вирішення проблем реформування галузі.

1.Колесник Т. К вопросу о развитии жилищно-коммунального хозяйства в Украине // Бизнес-информ. – 2003. – №1-2. – С.69-72.

2.Чечетова Н.Ф. Гибкое развитие предприятий жилищно-коммунального хозяйства как одно из направлений выхода отрасли из кризиса // Механізм регулювання економіки. – 2003. – №1. – С.174-177.

3.Олийнык Н.И. Реструктуризация предприятий жилищно-коммунальной сферы в условиях структурной перестройки экономики Украины // Сборник научных работ. – М.: РАГС, 2003. – С.136-144.

4.Інформаційний бюлетень Держжитлокомунгоспу за 2004-2008 рр.

Отримано 10.03.2009

УДК 332.145 : 58.26

Л.Н.ШУТЕНКО, В.И.ТОРКАТЮК, доктора техн. наук,
Н.П.ПАН, канд. техн. наук, В.В.КОНЕНКО
Харьковская национальная академия городского хозяйства
Т.В.МИТИНА
Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

ИССЛЕДОВАНИЕ ПЛАТЕЖНОГО КРИЗИСА КАК ОСНОВНОЙ ПРОБЛЕМЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ СИСТЕМ ГАЗОСНАБЖЕНИЯ И ГАЗОРАСПРЕДЕЛЕНИЯ В ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОМ ХОЗЯЙСТВЕ ГОРОДА

Обобщаются ключевые аспекты трансформационных процессов с позиций современных концептуальных и теоретических подходов экономической науки, понятийно-категориальный аппарат транзитологии и их перенос на систему газоснабжения и газораспределения. Анализируются подходы к трактовке трансформационных подходов в газоснабжении и газораспределении и имманентно присущие этим трансформациям явления платежного кризиса. Предлагается авторское видение явлений платежного кризиса, ее суть, комплекс факторов и предпосылок.

Актуальность данной темы обусловлена тем, что развитие газовой промышленности как одной из важнейших отраслей экономики имеет весьма важное значение в создании материально-технической базы страны.

Природный газ как высокоэффективный энергоноситель, широко применяемый в настоящее время во всех звеньях общественного производства, оказывает воздействие на увеличение выпуска промышленной продукции, рост производительности труда и снижение удельных расходов топлива.

Однако газоснабжение и газораспределение требует значительных финансовых затрат. В силу ряда социально-экономических изменений система газоснабжения и газораспределения оказалась в финан-